

LEVI MAURITZSSON:

Mänskliga rättigheter under real-socialismen

Redaktör Levi Mauritzsson, som är född i Östeuropa och arbetar som radiojournalist i London skriver om avsaknaden av mänskliga rättigheter i Öst. Som ingress till sin artikel har han satt följande citat av Gabriel Laub, en västtysk satiriker med polskt-ryskt-tjeckiskt judiskt förflutet. "En diktatur tar ifrån människan alla rättigheter – mer kan den inte göra. En demokrati ger människan alla rättigheter – mer kan den inte göra".

Lenin har sagt att friheten är dyrbar, så dyrbar, att den måste ransoneras. På den punkten fick han i alla fall rätt. I de samhällen som åberopar honom som en av sina lärofäder ransoneras friheten minutöst och medborgarna som vill åtnjuta den, får betala dyrt.

I början av oktober publicerades i England "World Human Rights Guide", en handbok om mänskliga rättigheter och deras tillstånd runtom i världen. Den skrevs av Charles Humana, en journalist, som har sysslat med ämnet i många år. Efter mängden av frihet och förtryck rankas länderna med hjälp av en procentskala och under tillämpning av en hel rad kriterier, däribland inte bara frågor om brott och straff utan också religionsfrihet, rörelsefrihet, frihet från censur, förenings- och fackföreningsfrihet, kvinnans sociala och ekonomiska jämlikhet etc. Författaren samlade in informationer både från officiella och underjordiska källor; där det var omöjligt att komma över pålitliga uppgifter i tillräcklig mängd gjorde han bara tre kategorier – hyggligt, ganska dåligt och dåligt – enligt subjektiv avvägning.

Icke överraskande ligger västländska demokratier i toppen med Danmark, Finland och Nya Zeeland högst upp på 96 %, Storbritannien och Norge delar andra plats, Sverige ligger tillsammans med Holland på delad tredjeplats med 94 %, USA och länderna i nordvästra Europa kommer samtliga över 90 % strecket. Längst ner finner vi Etiopien med 17 %, Nordkorea får 22, Irak och Sovjetunionen 27. Trettio procent får Kina, 32 Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien ligger på 36 %, Bulgarien och Chile på 37, Argentina får 44 %. Friast

bland asiatiska länder lär folket i Papua-Nya Guinea vara, det får 93 %, att jämföra med Indiens 70. Generellt kan man säga, att i-länder ligger klart bättre än u-länder, med undantag för Östblocket.

Brott mot mänskliga rättigheter

Orsakerna har inte bara med fängelser, arbetsläger och mentalsjukhus att göra, även om de – och inte minst sättet man använder dem på – väger tungt vid bedömningen. Men författaren noterar också, att inget socialistiskt land låter sina medborgare utvandrar fritt – i Sovjet och Bulgarien finns to m restriktioner för resor inomlands. Alla socialistländer kontrollerar privatpost, inga tillåter fria fackföreningar. I Sovjetunionen är homosexualitet straffbar, den betraktas faktiskt som borgerlig perversitet; religionsfriheten bryter man värst mot i Tjeckoslovakien.

Just nu står i Polen fyra människor anklagade för sammansvärjning i syfte att störta staten med våld. Översatt till vanlig svenska var deras brott att de bildade KOR – Kommittén för arbetarnas försvar. Den upplöste sig självmant hösten 1981 med motiveringen att Solidaritet hade tagit över dess uppgifter.

Att man i ett land, som kallar sig socialistiskt ska behöva försvara arbetare mot staten är talande nog. Åtskilliga dog nyligen för statens hand. Men vad ska man säga när den socialistiska staten stämplar arbetarförsvaret som förräderi?

Om vi sedan tar andra flagranta brott mot mänskliga rättigheter så kan vi notera, att människor hade börjat försvinna spårlöst i socialistländerna långt innan seden nådde Argentina. Arbetet, som ju

lär vara en mänsklig rättighet, använder man i Östblocket som straff; i värsta fall till långsam och plågsam avrättning.

Missbruk av psykiatri

För att nu inte förbigå missbruket av psykiatri, låt mig ta några uppgifter ur rapporten, som Amnesty International publicerade i våras. Under titeln "Political Abuse of Psychiatry in the USSR" redovisas 193 noggrant dokumenterade fall, att läggas till de 120, som offentliggjordes i en tidigare rapport. Så här börjar texten:

"Under många år hade Amnesty International genomgående fått kännedom om fall, där sovjetmedborgare skickades till psykiatriska institutioner mot sin vilja, inte av medicinska skäl, utan bara för att de fredligt utövade sina mänskliga rättigheter på sådana vägar, som sovjetiska myndigheter inte godkänner. I många fall blev de tvångsinlåsta först efter att myndigheterna försökt sätta stopp för deras verksamhet på annat sätt.

Bland exemplen på beteende som blev anledning till inspärrandet nämns i Amnesty-rapporten "... förberedelser att träffa en svensk journalist ...", "... utdelning av flygblad med religiöst innehåll ...", eller "... deltagande i en grupp, som sökte följa upp hur man tillämpar Helsingforsavtalet om mänskliga rättigheter".

Vladimir Tsurikov, en arbetare från staden Krasnojarsk, som spärrades in för att han upprepade gånger ansökte om utvandringstillstånd, berättar i rapporten om sina erfarenheter. Trots att två utomstående läkare oberoende av varann fastställde att någon intagning inte behövdes

stängdes han in om och om igen. Om tvångsbehandlingen berättar han så här:

– Triftazinet gjorde att jag vred mig, mina ben krökte sig och jag tappade förmågan att gå. Jag fick ofta återkommande anfall av medvetlöshet. Då ramlade jag och slog huvudet mot golvet och väggarna. För smärtan kunde jag varken sova eller äta . . .

Förutom vanliga mentalsjukhus finns även speciella institutioner, där man spärrar in sådana, som bedöms vara "speciellt samhällsfarliga". Psykiatern Dr Anatolij Korjagin blev tvångsintagen själv, därför att han förklarade hur det går till. Anklagad för antisovjetisk agitation och propaganda hamnade han år 1981 på mentalsjukhus, därför att han i den engelska läkartidskriften *The Lancet* beskrev psykiatrimissbrukets mekanism. Egentligen är det ganska enkelt:

Enligt klinisk terminologi betyder orden "speciell fara för samhället" att en person kan göra illa antingen sig själv, eller också sin omgivning. Varje gång någon skall tvångsbehandlas, berättar doktor Korjagin, byter man bara ut ordens kliniska betydelse mot den juridiska, som innebär, att "patienten" hotar att skada hela samhällssystemet.

Den kommunistiska rättvisan

Men egentligen hade jag för avsikt att i denna artikel ta upp frågan om mänskliga rättigheter från den lilla människans vardagsperspektiv. Realsocialismens inställning till händelser, som på sin höjd är att jämföra med osämjan mellan grannar berättar, enligt min åsikt, mer om individens fri- och rättigheter, än skådeprocessen med – och efterföljande av-

rättning av – en och annan före detta hög partipamp. I det får jag medhåll av Otto Ulč, i dag professor i statskunskap vid ett amerikanskt universitet, tidigare distriktsdomare i en liten håla i sydvästra Tjeckoslovakien. Sina erfarenheter av den kommunistiska rättvisan har han skrivit ner, helt osentimentalt och med en stor portion av humor, i en av sina böcker, *The Judge in a Communist State* (Ohio University Press), som skulle förtjäna att publiceras på svenska. Storebror håller sitt vakande öga på allt – medborgares inställning till USA, eller hans sexliv, allt kan komma till pass. Döm själv:

En viss S numera medlem i kommunistpartiet får en dag ett brev av en gammal bekant, som för länge sedan flydde utomlands och dömdes i sin frånvaro för ett politiskt brott. Brevet är i och för sig helt oskyldigt, även efter kommunistiska mått, men hemliga polisen, som ju läst det innan adressaten själv, använder det som bevis för "kontakter med socialismens fiender" som det heter, och fängelsestraff följer.

En annan, en fd affärsman, får i sin brevlåda ett flygblad med antikommunistiskt innehåll, tillverkat och distribuerat av hemliga polisen. Han kastar det på brasan men hämtas inom ett dygn och döms för att inte ha rapporterat saken.

Ulč var också med om rättegången med två fyllon, som utanför partisekretariatet mitt i natten högljutt envisades med att livet nog var bättre to m under Hitler, än nu under bolsjevikerna. Båda brottslingarna var arbetare, men den ena hade ett kort förflutet som ägare till en frisörsalong innan socialismen tog över. Han dömdes som en kvarleva från fiend-

lig tid medan kompisen slapp undan.

Enligt den kommunistiska rättvisan är det också skillnad om man krockar med en privatbil eller med en som ägs av distriktskommittén. Det är inte samma sak ur rättslig synpunkt att förföra frun till en apparatchik, eller låta sig förföras av honom. Bäst uttrycker situationen med rättvisan under socialismen den ovan citerade Gabriel Laub i en annan av sina aforismer:

– Den som blir oskyldigt dömd har sig själv att skylla. Han kunde ju ha ställt till med något.

Svalt är en av de upplevelser, som får människan att känna sig djupt kränkt och förnedrad, långt innan hon hotas till livet. För övrigt var det redan Bismarck, som för drygt hundra år sedan genomförde idén om den sociala staten som ett räddningsnät för individen undan krissituationer. Det nätet är i dag både ganska finmaskigt och självklart i de flesta västländer. Den socialistiska ideologin påstår sig ju äga monopol på omsorg om folket. Så mycket vidrigare brott mot folkets rättigheter det då måste vara, om den polska staten låter hela folket svälta, samtidigt som den dumpar kött, charkvaror och grönsaker över hela det förhatliga, kapitalistiska Västeuropa. Se själv i din livsmedelsbutik. En känd polsk författare, Andrzej Szczypiorski, kommenterar läget så här:

– Djupt nere i min själ är jag övertygad om, att nästan varje polack skulle vara beredd att i ett par år arbeta för blott en tallrik soppa om dagen om han bara hade hoppet kvar, ett perspektiv som skulle kunna berättiga hans offervilighet. Men, om de polska arbetarna demonstrerade i socialismens barndom un-

der banderollen "Inget bröd utan frihet", så verkar det i dag, som om de inte heller kunde ha frihet ens utan bröd . . .

En variation på samma tema bidrar den tyske dissidenten Jurij Belov med. Han föddes i en kommunistfamilj i början av 1940-talet och hann uppleva sovjetiska fängelser, arbetsläger och mentalsjukhus innan han, år 1979 hamnade i Västtyskland.

– Vi får inte acceptera den begrepps-förvirring som man vill pådyvla oss. I Afrika finns det vissa konkreta orsaker till svälten, medan regeringen i Ukraina själv hade organiserat rätt och slätt svält-död åt miljontals människor.

På tsarens tid hade Ukraina varit imperiets kornbod.

Värst förtryck i Tjeckoslovakien

Om mänskliga rättigheter handlar även prästernas lott i Tjeckoslovakien. 500 har fått statligt förbud mot andlig yrkesutövning; två franciskanermunkar dömdes i juli till fängelsestraff för att ha publicerat ett samizdathäfte med religiösa texter, antagit en novis utan tillstånd och anordnat en privat gudstjänst för en prästkollega. Straffsatser är i och för sig mindre intressanta; det som är mest motbjudande är de absurda anklagelserna.

ILO – fackföreningsinternationalen offentliggjorde nyligen en rapport, enligt vilken det socialistiska Tjeckoslovakien, tillsammans med Pinochets Chile och generaljuntan i Turkiet, är de tre mest brutala förtryckarna av arbetarnas rättigheter.

Offensiv för friheten

Alldeles oavsett om man gillar den stridbara brittiska premiärministern Maggie Thatcher och hennes politik eller inte, är det nog svårt att inte instämma i den tanken hon uttryckte nyligen:

– Det är dags för friheten att gå i offensiv. I idéernas kamp är det vi som är

bättre rustade. Vi har ingenting att frukta från den bankrutta sovjetkommunismens ideologi.

Så sant. För det är den ideologin, där, för att avsluta med min vän Gabriel Laubs citat,

– All makt kommer ifrån folket. Men den återvänder aldrig.